



Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут права
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-114

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лабораторних занять з навчальної дисципліни «КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

для здобувачів II (магістерського) рівня вищої освіти
усіх спеціальностей НУВГП
денної форми навчання



Схвалено науково-методичною радою
Протокол від «2» 21 березня 2018 року

Рівне – 2018



Національний університет

водного господарства

та природокористування

Методичні вказівки до лабораторних занять з дисципліни «Комунікативна діяльність викладача вищої школи» для здобувачів II (магістерського) рівня освіти усіх спеціальностей НУВГП денної форми навчання / А.В.Кочубей. – Рівне: НУВГП, 2018. – 32 с.

Укладач: Кочубей А.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін



Національний університет
водного господарства
та природокористування

Відповідальний за випуск: Олексін Ю.П., доктор педагогічних наук, професор кафедри суспільних дисциплін

© Кочубей А.В., 2018

© НУВГП, 2018



ЗМІСТ

Передмова	
1. Програма навчальної дисципліни	5
2. Плани лабораторних занять	7
Лабораторне заняття №1	7
Лабораторне заняття №2	14
Лабораторне заняття 3-4	17
Лабораторне заняття №5-6	26
Лабораторне заняття №7-8	31
Лабораторне заняття №9-10	33
Рекомендована література	40





1. Передмова

Сучасний викладач вищого навчального закладу поряд з володінням компетенціями ми в певній галузі повинен мати комунікативні здібності, які дозволяють йому ефективніше використати свій професійний потенціал у навчальному процесі. Тому проблема формування комунікативної компетенції майбутнього викладача є актуальною.

Мета навчальної дисципліни – показати комплексне уявлення про професійну комунікативну компетентність викладача вищої школи як фактора культури.

Основні завдання вивчення дисципліни.

У результаті вивчення дисципліни «Комунікативна діяльність викладача вищої школи» **магістр повинен знати:**

– Особливості діяльності, типологію, педагогічну культуру викладача вищої школи.

– Поняття культури мови і мовлення.

– Правила спілкувального етикету.

– Стереотипні, узвичаєні словесні формули для кожної типової спілкувальної етикетної ситуації та особливості їх застосування

– Що таке спілкування, роль спілкування у професійній діяльності, етапи, види і форми спілкування.

– Зв'язок спілкування з мовою та мовленням, роль мови у спілкуванні.

– Невербальні засоби спілкування

– Гендерні аспекти спілкування.

– Поняття «Ділове спілкування».

– Особливості усного спілкування, кожної його форми.

– Вироблення навичок і умінь взаємодії між співрозмовниками за допомогою вербальних і невербальних засобів.

– Засвоєння правил спілкування під час бесіди, співбесіди з роботодавцем, телефонної розмови, виховання ввічливості, поваги, толерантності

– Методи обговорення проблем (дискусія, мозковий штурм, дебати).

– Специфічні риси і основні ознаки наукового стилю.

– Жанри наукового мовлення та особливості їх формулювання.



Основні завдання вивчення дисципліни.

У результаті вивчення дисципліни «Комунікативна діяльність викладача вищої школи» **магістр повинен уміти:**

– Дотримуватися правильності, змістовності, логічності, багатства, точності, виразності, доречності й доцільності у висловленні думки.

– Дотримуватися правил мовленнєвого етикету.

– Розрізнити види і форми спілкування.

– Добирати мовні засоби не ізольовано, а в контексті створюваного чи аналізованого висловлювання відповідно до професійної сфери діяльності.

– Провести індивідуальну бесіду, телефонну розмову.

– Швидко реагувати на неочікувані запитання, уникати помилок під час співбесіди.

– Впливати на людей під час безпосереднього спілкування.

– Бути вихованим доброзичливим, чесним, а також амбітним.

– Логічно правильно, точно, етично й емоційно виражати думку відповідно до змісту, умов комунікації й адресата.

– Аналізувати тексти наукового стилю.

– Створювати навально-наукові тексти в жанрах, які відповідають професійній підготовці.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Особливості діяльності, типологія, педагогічна культура викладача вищої школи

Тема 1. Предмет і завдання навчальної дисципліни «Комунікативна діяльність викладача вищої школи». Особливості діяльності викладача ВНЗ.

Предмет вивчення курсу «Комунікативна діяльність викладача вищої школи». Завдання і мета курсу. Функції процесу підготовки фахівців із вищою освітою. Вимоги до викладача вищої школи. Функціональні обов'язки викладача вищої школи.

Тема 2. Професійно-педагогічне спілкування й типологія особистості викладача вищої школи.



Педагогічне спілкування. Стили педагогічного спілкування.

Класифікація стилів педагогічного спілкування за М.Галеном. Категорії викладачів залежно від якості володіння мистецтвом педагогічного спілкування

Тема 3. Сутність, складові та зміст педагогічної культури викладача ВНЗ

Педагогічна майстерність викладача вищої школи. Сутність і зміст основних психолого-педагогічних умінь викладача вищої школи.

Тема 4. Педагогічна техніка, особливості її прояву в діяльності викладача вищої школи

Педагогічна техніка викладача вищої школи. Вимоги до педагогічної техніки.

Змістовий модуль 2

Основи культури викладача ВНЗ

Тема 5. Мова і культура мовлення викладача вищої школи

Культура мови. Правильність мовлення. Комунікативні ознаки культури мовлення (правильність, змістовність, логічність, багатство, точність виразність, доречність і доцільність).

Тема 6. Комунікативна професіограма викладача вищої школи. Мовний етикет викладача ВНЗ.

Комунікативна компетенція викладача ВНЗ. Характеристики, які репрезентують професійний портрет викладача вищої школи.

Змістовий модуль 3

Професійна комунікація

Тема 7. Спілкування як інструмент професійної діяльності викладача вищої школи.

Спілкування і комунікація. Функції спілкування. Види і форми спілкування викладача вищої школи. Етапи спілкування. Невербальні засоби спілкування. Гендерні аспекти спілкування у ВНЗ. Поняття ділового спілкування.

Тема 8. Форми колективного обговорення професійних проблем викладача вищої школи

Мистецтво перемовин. Збори як форма прийняття колективного рішення. Нарада. Дискусія. Візитна картка.



Тема 9. Культура усного фахового спілкування викладача вищої школи.

Особливості усного спілкування викладача вищої школи. Індивідуальні та колективні форми спілкування викладача вищої школи. Функції та види бесід. Стратегія поведінки викладача вищої школи під час ділової бесіди. Етичні використання мобільних телефонів у ВНЗ.

Тема 10. Наукова комунікація як складова фахової діяльності викладача вищої школи.

Становлення і розвиток наукового стилю української мови. Особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки. Мовні засоби наукового стилю. Оформлювання результатів наукової діяльності. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці. Анотування і реферування наукових текстів. Основні правила бібліографічного опису джерел. Оформлювання покликань. Реферат як жанр академічного письма. Складові реферату. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті. Основні вимоги до виконання та оформлювання курсової, бакалаврської робіт. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці. Науковий етикет.

4. Плани лабораторних занять

Лабораторна робота № 1

Тема: Оцінка комунікативності і організаторських нахилів особи.

Мета: Вивчити методику оцінки особливостей направленості особистості за допомогою опитувача КОЗ.

Робота з опитувачем КОЗ, який призначений для оцінки комунікативних і організаторських здібностей суб'єкта і застосовується для проведення консультаційної роботи; направлений на оцінку особливостей направленості особистості, її потенційних можливостей в роботі, пов'язаній з керівництвом і управлінням людьми.

Опитувач запропонований Б. Федоришиним і В. Синявським.

Комунікативність як риса характеру розвивається на основі спілкування, товарищескості, яка закріплюється в поведінці, являється передумовою для формування таких якостей особи, як направленість на спілкування, інтерес до людей, соціальна



перцепція, рефлексія, емпатія. Всі ці якості можна вважати необхідними для роботи в сфері професії «людина – людина», а також в інших сферах, де робота пов'язана з керівництвом і спілкуванням. Важливі і організаторські здібності, які проявляються в здатності до самостійного прийняття рішень, особливо в складних ситуаціях, в ініціативності, в спілкуванні, в плануванні діяльності.

Для вивчення комунікативних здатностей включені 20 питань, які допомагають виявити особливості поведінки: а) чи проявляє досліджуваний прагнення до спілкування, чи багато у нього друзів; б) чи любить він знаходитися в колі друзів чи надає перевагу самотності; в) чи швидко звикає до нових людей, до нового колективу; г) наскільки швидко реагує на прохання друзів, знайомих; д) чи любить суспільну діяльність, чи виступає на зборах; є) чи легко встановлює контакти з незнайомими людьми; ж) чи легко даються виступи в аудиторії слухачів.

Вивчення організаторських здібностей містить 20 запитань, допомагаючи оцінити особистісні якості: а) швидкість орієнтації в складних ситуаціях; б) винахідливість, ініціативність, наполегливість, вимогливість; в) схильність до організаторської діяльності; г) самостійність, самокритичність; д) витриманість; є) ставлення до громадської роботи, товариськість.

Хід роботи

Слід відповісти на питання опитувача. Вільно висловлюйте свою думку і відповідайте на них так: якщо Ваша відповідь на запитання стверджувальна, то поставте проти нього знак «+», якщо ж не згідні - знак «-». Памятайте, що запитання короткі і не можуть містити всіх необхідних подробиць. Уявіть собі типові ситуації і не задумуйтеся над деталями. Не варто затрачати багато часу на обдумування, відповідайте швидко. Можливо, що на деякі запитання Вам буде складно відповісти. Тоді дайте ту відповідь, яку Ви вважаєте припустимою (напевне, приблизно і т.д.). Коли Ви відповідаєте на будь-яке з цих запитань, звертайте особливу увагу на перші слова. Ваша повинна бути точно узгоджена з цими словами. Відповідаючи на запитання, не прагніть створити заздалегідь сприятливе враження своїми відповідями.



Бланк запитань

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається переконати більшість своїх товаришів в правоті Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, завданої Вам кимось з Ваших товаришів?
4. Чи завжди Вам складно орієнтуватись у критичній ситуації, яка склалась?
5. Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?
6. Чи подобається Вам займатись громадською роботою?
7. Чи правильно, що Вам приємніше і простіше проводити час з книгами чи за якимись іншими заняттями, чим з людьми?
8. Якщо виникли якісь перепони в здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від своїх намірів ?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакт з людьми, які значно старші від Вас за віком?
10. Чи любите Ви придумувати і організовувати зі своїми товаришами різноманітні ігри і розваги ?
11. Чи складно для Вас пристосуватися до нової компанії ?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановити контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете, щоб Ваші товариші діяли в відповідності з Вашою думкою?
15. Чи складно Вам освоюватись в новому колективі ?
16. Чи правильно, що у Вас не буває конфліктів з товаришами із-за невиконання ними обіцянок, обов'язків, зобов'язань ?
17. Чи прагнете Ви при зручному випадку познайомитись з новою людиною ?
18. Чи часто в вирішенні важливих справ Ви берете ініціативу на себе ?
19. Чи дратують Вас оточуючі люди і чи хочеться Вам побути одному ?
20. Чи правда, що зазвичай Ви погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас обстановці ?
21. Чи подобається Вам постійно знаходитись серед людей ?



22. Чи виникає у вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити почату справу?
23. Чи зазнаєте Ви почуття утруднення, незручності чи обтяження, якщо приходится проявляти ініціативу, щоб познайомитись з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від частого спілкування з друзями?
25. Чи любите Ви брати участь в колективних іграх?
26. Чи часто проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які торкаються інтересів Ваших товаришів?
27. Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих Вам людей?
28. Чи правильно, що Ви рідко прагнете до доведення своєї правоти?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам не створює особливих зусиль внести позбавлення в малознайому для Вас компанію?
30. Чи брали Ви участь в громадській роботі в школі?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правильно, що Ви не прагнете відстоювати свою думку чи рішення, якщо воно не було відразу прийняте Вашими товаришами?
33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому для Вас компанію ?
34. Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви відчуваєте себе досить впевненим і спокійним, коли доводиться говорити щось великій групі людей?
36. Чи часто Ви запізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правильно, що у Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви ніяковієте, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?
39. Чи часто опиняєтесь в центрі уваги своїх друзів ?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

**Обробка результатів роботи**

Відповіді на питання досліджуваній оформляє в спеціальному бланку відповідей, в якому фіксують також його анкетні дані і результати роботи.

Бланк відповідей

1	11	21	31
2	12	22	32
3	13	23	3
4	14	24	34
5	15	25	35
6	16	26	36
7	17	27	37
8	18	28	38
9	19	29	39
10	20	30	40

 $K_{\text{с}} =$ _____ $K_{\text{о}} =$ _____

Для кількісної обробки даних використовують приведені нижче дешифратори.

Далі підрахуйте кількість співпадаючих із дешифратором відповідей по кожному розділу методики. Оціночний коефіцієнт (К) комунікативних чи організаторських здібностей виражається відношенням кількості співпадаючих відповідей по кожному розділу до максимально можливого числа співпадань (20);

$$K = X/20,$$

де К – величина оціночного коефіцієнта;

X – кількість співпадаючих з дешифратором відповідей.

Показники, отримані по цій методиці, можуть варіювати від 0 до 1.

Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень прояву комунікативних чи організаторських здібностей, близькі ж до 0 – про низький рівень. Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів досліджуваного. Для якісної



стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників к відповідає визначена оцінка.

Дешифратор комунікативних здібностей

1	+	11		21	+	31	-
3	-	13	+	23	-	33	+
5	+	15	-	25	+	35	-
7	-	17	+	27	-	37	+
9	+	19	-	29	+	39	-

Дешифратор організаторських здібностей

2	+	12	-	22	+	32	-
4	-	14	+	24	-	34	+
6	+	16	-	26	+	36	-
8	-	18	+	28	-	38	+

К	Оцінка	Рівень прояву комунікативних здібностей
0,10-0,45	1	Низький
0,46-0,55	2	Нижче середнього
0,56-0,65	3	Середній
0,66-0,75	4	Високий
0,76-1,00	5	Дуже високий

К	Оцінка	Рівень прояву організаторських здібностей
0,20-0,55	1	Низький
0,56-0,65	2	Нижче середнього
0,66-0,70	3	Середній
0,71-0,80	4	Високий
0,81-1,00	5	Дуже високий

Інтерпретація результатів

Досліджувані, які отримали оцінку «1» (1), характеризуються крайньо низьким рівнем прояву здатностей до комунікативної і організаторської діяльності.

У досліджуваних, які отримали оцінку «2» (2), розвиток комунікативних і організаторських здібностей знаходиться на рівні нижче середнього. Вони не прагнуть до спілкування, відчувають себе сковано в новій компанії колективі, надають перевагу тому, щоб проводити час наодинці з собою, обмежують свої знайомства, зазнають труднощів у встановленні контактів з людьми і в виступах перед аудиторією, погано орієнтуються в незнайомій ситуації, не відстоюють свою думку, складно переживають образи, прояв ініціативи в громадській діяльності



крайньо занижений, в багатьох справах вони надають перевагу тому, щоб уникнути самостійних рішень.

Для досліджуваних, які отримали оцінку «3» (3), характерний середній рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей. Володіючи в цілому середніми показниками, вони прагнуть контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують роботу.

Однак «потенціал» цих здібностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група досліджуваних потребує подальшої серйозної і планомірної виховної роботи по формуванню і розвитку їх комунікативних і організаторських здібностей.

Досліджувані, отримавші оцінку «4» (4), віднесені до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. Вони не розгублюються в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло знайомих, займаються громадською роботою, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, з задоволенням беруть участь в організації громадських міроприємств, здатні прийняти самостійне рішення в складній ситуації,

Отримавші оцінку «5» (5), - з найбільш високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. Для них характерні швидка орієнтація в складних ситуаціях, невимушеність поведінки в новому колективі. Досліджувані цієї групи ініціативні, віддають перевагу тому, щоб в важкій справі чи складній ситуації приймати самостійні рішення, відстоюють свою думку і добиваються, щоб вона була прийнята товаришами. Вони легко почувають себе в незнайомій компанії, люблять і вміють організовувати різноманітні ігри, колективні справи, самі вміють знаходити таку роботу.

При інтерпретації отриманих даних, слід пам'ятати, що вони лише констатують наявний рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей в даний період розвитку особистості. І якщо результати тестування виявляться невисокими, це не означає, що цих здібностей потенційно у досліджуваного немає. Просто не були створені умови їх прояву і розвитку чи в самого досліджуваного не було нагальної потреби набути відповідних вмінь.

Зробіть висновок щодо проведеної роботи.



Тема. Педагогічний досвід і творчість педагога

Мета. Робота з удосконалення творчої особистості майбутнього педагога. Ознайомлення з проявами педагогічної творчості, творчим використанням педагогічних технологій.

Питання для вивчення:

1. Педагогічна творчість, її ознаки, складові.
2. Наука та мистецтво в педагогічній праці вчителя.
3. Роль кращих зразків педагогічної діяльності у професійному становленні молодих вчителів.
4. Творчість вчителя у вирішенні психолого-педагогічних завдань.
5. Використання педагогічних технологій як творчість вчителя.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проведіть відео-інтерв'ю викладача «Що є найважливішим у Вашій професії?» або візьміть інтерв'ю у студентів старших курсів на тему «Що вас приваблює у професії вчителя?» (інтерв'ю беруть за допомогою відеокамери, презентують на практичному занятті).

2. Дискусія в парах. Розподіліть між собою твердження і доведіть правильність обраного.

а) «Сучасний вчитель має бути обізнаним із інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), користуватися ними, адже це вимога часу»;

б) «Вчитель-професіонал може провести чудовий урок, маючи у класі лише дошку та крейду, тобто бути гарним педагогом і без знання ІКТ».

3. Будьте дослідниками! Користуючись інтернет-джерелами, з'ясуйте особливості педагогічної діяльності вчителя у Вальдорфській школі та школі Марії Монтесорі.

4. Прокоментуйте поданий вислів.

«У школі Монтесорі ідеальний учитель – це здебільшого мудрий спостерігач, наставник, який втручається у процес, підказує або допомагає тільки в тому випадку, коли це дійсно потрібно, допомагає дитині зробити справу самостійно. У Вальдорфській

школі ідеальний учитель – це вчитель, що турбується в першу чергу про формування душевних та духовних якостей».

5. Робота в групах. Що ви думаєте щодо міркувань американського дослідника У. Уолтера про вчителя? Висловіть своє ставлення та послухайте думки одногрупників.

«Щоб наблизитися до ідеалу, учитель повинен знати специфічні небезпеки і шкідливості своєї професії. Американський соціолог У. Уоллер у роботі «Що навчання робить із учителем» (1932) описав деякі з цих шкідливостей. На жаль, багатьох учителів і поза школою відрізняє настирливо-дидактична, повчаюча манера тримати себе. Звичка спрощувати складні речі, щоб зробити їх доступними дітям, сприяє розвитку негнучкого, прямолінійного мислення, виробляє схильність бачити світ у спрощеному, чорно-білому варіанті, а звичка постійно тримати себе в руках утрудняє емоційне самовираження. Положення вчителів - це постійна спокуса, випробування владою. Справа не тільки в суб'єктивізмі й особистій упередженості в оцінках і ставленні до учнів.

У бюрократично організованій системі освіти вчитель є, перш за все, державним службовцем, чиновником. Його головне завдання - не допускати будь-яких подій і відхилень від офіційно прийнятих думок. В інтересах власного самозбереження вчитель змушений придушувати самостійність учнів, вимагаючи, щоб вони говорили не те, що думають, а те, що належить.

Причому йому дуже легко переконати себе в тому, що він діє так в інтересах самих дітей, страхуючи їх від майбутніх неприємностей. Для придушення самостійної думки використовуються оцінки, записи у щоденниках, маніпулювання думкою однокласників, а також тиск на батьків. Прикро, що наша школа багато років була і залишається найефективнішим інструментом виховання конформізму, репродуктивної діяльності, пристосуванства і подвійних стандартів».

Відповіді:

1. Відео-інтерв'ю:

3. А) У класичній вальдорфській школі навчання триває 12 років, а ті, хто вирішив вступити до університету, закінчують ще 13-й (абітурієнтський) клас. Відсоток вальдорфських випускників,



які стають студентами вищих навчальних закладів, у середньому не нижчий, а подекуди перевищує аналогічний показник серед випускників традиційних шкіл. Головною фігурою навчально-виховного процесу у вальдорфській школі є класний учитель, який викладає в одному класі (з 1-го по 8-й) усі загальноосвітні предмети (математику, рідну мову та літературу, фізику, ботаніку, антропологію, географію, історію тощо). Навчальний процес відбувається без підручників і методик, весь навчальний матеріал учитель використовує як єдине ціле, що поступово розгортається й формується. Навчальний план «у кожному конкретному випадку повинен вичитуватися з конкретної концепції дитини». Немає у вальдорфській школі й оцінок. Замість них, учитель постійно дає образні характеристики різних дитячих робіт. У старших класах класних учителів замінюють учите лі-спеціалісти (предметники). Щодня перші дві ранкові години відводять для головного уроку, на якому вивчають один загальноосвітній предмет. Протягом дня вивчення інших загальноосвітніх предметів вважається недоцільним. Опанування дисципліни протягом 3—6 тижнів становить епоху. В одному класі протягом навчального року може бути, наприклад, одна епоха з хімії, дві епохи з літератури тощо. Після вивчення когнітивних (пізнавальних) предметів методом епох настає черга для художнього, мовленнєвого циклу (малювання, музика, історія мистецтва, іноземні мови та ін.). Діти віком від чотирьох до дев'яти років засвоюють багато казок (дитячий садок і початкова школа), легенд, байок (другий клас), біблійних оповідей (третій клас), вітчизняної міфології (четвертий клас), історій про богів і героїв Давньої Греції (п'ятий клас) тощо. Багато часу відводять на спілкування, обговорення розповіді з життя і досвіду, на повчальні історії як інструмент виховання моралі (<http://www.kazedu.kz/referat/98405>).

Б) Методика Монтесорі є моделлю особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання. В її основі лежить ідея про те, що кожна дитина, з її можливостями, потребами, системою стосунків проходить свій індивідуальний шлях розвитку. В продовж усього життя Марія Монтесорі уважно спостерігала за дітьми. Вона зрозуміла, що все, що вони роблять, аж ніяк не випадково. Не випадково вони починають співати або вимагають, щоб іграшка лежала на певному місті. Монтесорі зробила висновок, що діти

проходять певні етапи розвитку. З двох до чотирьох років – час порядку, дитина вимагає точного виконання всіх церемоній. Якщо батьки привчають її до порядку в цьому віці, то це залишається з нею на все життя. Приблизно 3,5 до 4,5 років дітям подобається писати, а з 4,5 до 5,5 дітям подобається читати. Тільки до шести років діти « убирають » у себе запахи, кольори, звуки. Яким покажуть їй світ дорослі в цьому віці, таким вона його і сприйматиме на слух, на зір, на запах. У 4-6 років дитина виходить із власного світу і перетворюється на активного дослідника довкілля і людей. У неї розвивається здатність до абстракції. В дев'ять років діти починають почуватися вченими, їм самим хочеться пояснити світ (<http://xreferat.ru/71/2581-1-pedagog-chn-demar-montessor-v-suchasnih-doshk-l-nih-zakladah.html>).

Лабораторна робота № 3-4

Тема: Культура педагогічного спілкування

Мета. Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування, удосконалення вербальної, невербальної та комп'ютерної комунікації майбутнього вчителя.

Питання для вивчення:

1. Сутність спілкування.
2. Види і стилі спілкування.
3. Педагогічна комунікація, її місце у професійній діяльності вчителя.
4. Вимоги до педагогічного спілкування.
5. Комунікабельність як професійна якість педагога. Бар'єри спілкування та шляхи їх подолання.
6. Особливості педагогічного спілкування з учнями.

Завдання для самостійної роботи

1. Випишіть з творів А. Макаренка та В.Сухомлинського, інших педагогів 3-4 приклади продуктивного спілкування вчителя з вихованцями.



2. Користуючись книгою Д. Карнегі «Як здобувати друзів і впливати на людей», виписіть правила і способи, як поводитися з людьми; як сподобатися людям; як спонукати людину позитивно ставитися до ваших думок; як змінити думку людини, не викликаючи при цьому її обурення або образи.

3. Наведіть з власного досвіду приклади конфліктних ситуацій, що виникли через незрозуміння, неправильне використання вчителем (викладачем ВНЗ) стилю спілкування.

4. Користуючись електронними адресами освітніх сайтів, проаналізуйте, як здійснюється процес комп'ютерної комунікації між учителями (на форумах, у блогах, в соціальних мережах).

5. Складіть правила спілкування педагога з батьками учнів і колегами.

6. Складіть «антипорадник» вчителя: «Як не потрібно спілкуватися з дітьми і до яких наслідків це призведе». Потім розробіть поради для вчителя «Як потрібно спілкуватися з дитиною».

Творчий проект (робота в парах): «Кодекс честі вчителя», «Клятва вчителя» (проект на вибір, проводиться у парах, творчо оформлюється, публічно захищається, кращі проекти виставляються на виставці НУВГП).

Завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність педагогічного спілкування, і в чому ви вбачаєте його відмінність від загальнолюдського спілкування?

2. Проаналізуйте основні функції педагогічного спілкування.

3. Поясніть сутність основних стилів спілкування.

4. У чому ви вбачаєте взаємозв'язок між видами спілкування?

5. Проаналізуйте можливі наслідки впливу на особистість того чи іншого стилю спілкування.

6. Проаналізуйте основні умови ефективності педагогічного спілкування.

7. Що означає бути комунікабельним?

8. Як стати привабливим і приємним співбесідником?



9. Яку роль у педагогічному спілкуванні відіграють мовні здібності?

10. Якою є роль у сучасному інформаційному середовищі комп'ютерної комунікації вчителя? Як вона здійснюється?

11. Чи спілкуєтеся ви з одногрупниками у соціальних мережах на форумах? Чим відрізняється спілкування особистісне та Інтернет-комунікація?

12. Як ви розумієте поняття «комунікативне забезпечення уроку»?

13. Визначте домінуючі риси у вашому педагогічному спілкуванні. Чого вам не вистачає для досягнення високого рівня професійно-педагогічної комунікації?

1.5. Тренінгові вправи з розвитку комунікативних здібностей педагогів:

– увійдіть до класу і зверніть до себе увагу учнів засобами міміки, рухів, жестів;

– проявіть здивування, хвилювання, обурення, іронію у педагогічно доцільній формі;

– зробіть коротке зауваження порушнику дисципліни (бажано проявити почуття гумору);

– зверніться до учня (класу) з проханням, запитанням, пропозицією побажанням, вимогою;

– висловіть із різними інтонаціями одну і ту ж фразу, звернену до учнів: «Прошу уваги», «Іди до дошки», «Відкрийте зошити і запишіть»;

– інсценізуйте педагогічні ситуації (спілкування з педагогічно занедбаною дитиною; з роздратованим батьком; вчителем, який не об'єктивно оцінює учня тощо).

Лабораторна робота № 5-6

Тема: Педагогічний конфлікт і шляхи його вирішення

Мета: Сприяти усвідомленню природи виникнення конфліктів і формуванню навичок гідного поведіння в них; сформуванню навички конструктивної взаємодії команди педагогів; підвищувати самооцінку членів педагогічного колективу.



водного господарства
Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте доповідь з презентацією на тему: «Конфлікти: профілактика та шляхи їх вирішення».
2. Обговорення питання з педагогами «Позитивні і негативні функції конфліктів» (інтерактивний засіб «Синтез думок»).
3. Підготуйте доповідь з презентацією «Основні стилі поведінки в конфліктній ситуації».
4. Підберіть завдання на вирішення конфліктних ситуацій в педагогічному колективі та вправи що сприятимуть безконфліктному спілкуванню.

Практикум

1. Вранці в клас учень приходиться із запізненням. Ви хочете, щоб це більше не повторювалося. Скомпонуйте «Я - висловлювання» за схемою у прикладі:

(подія) _____ запізнення на _____ урок

(висловлювання своєї реакції) _____ Васильку, у тебе, напевно, була дуже вагома причина, що ти запізнився. Я сподіваюсь, що ти на перерві її поясниш. _____

(запропонуйте бажаний результат) (можна декілька варіантів)
Не _____ перетворювати _____ урок на _____ з'ясування стосунків. _____

2. Ви помітили, що Ваш колега по групі не передає Вам інформацію, яку отримав під час Вашої відсутності. Ви відчуваєте себе розгубленою, коли у Вас адміністрація або колеги питають про те, чого Ви не знаєте, а повинні були знати. Скомпонуйте «Я - висловлювання» за схемою у прикладі:

(подія) _____ Колега по групі не хоче допомогти вам. _____

(висловлювання своєї реакції) _____ Попросити колегу надати інформацію, яку ви пропустили. _____



(запропонуйте бажаний результат) (можна декілька варіантів)

Колега допоможе вам і ви наверстаєте те, що пропустили. _____

3. Ви чуєте, що помічник вихователя в групі розмовляє з дітьми на підвищених тонах, ображає їх. Ви хочете припинити таке відношення до дітей, бо самі намагаєтесь з ними спілкуватися спокійно, але твердо, тим самим привчаєте дітей слухатися Вас без підвищення голосу.

Скомпонуйте «Я - висловлювання» за схемою у прикладі:

(подія) _____ *неправильне* _____ *поводження*
вихователя. _____

(висловлювання своєї реакції) *Шановний... я хотів би з вами поговорити наодинці.* _____

(запропонуйте бажаний результат) (можна декілька варіантів)
Переконати колегу в тому, що він чинить непрофесійно. _____

4. Ви вузький спеціаліст. Під час своїх занять або спілкування з вихователями помічаєте, що педагог не виконує раніше наданих Вами рекомендацій по сумісній роботі з дітьми. Порушується наступність у вашій роботі, завдається шкода освітньо-виховному процесу. Ви хочете це усунути.

Скомпонуйте «Я – висловлювання» за схемою у прикладі:

(подія) *Недотримання колегою ваших рекомендацій, як спеціаліста.* _____

(висловлювання своєї реакції) *Ще раз надати колезі _____*
ті ж рекомендації.

(пропонується бажаний результат) (можна декілька варіантів)
_____ *Колега змінить методику свого виховання*
дітей. _____



Чи вважаєте ви, що дитина повинна:

- а) ділитися з вами своїми думками, почуттями;
- б) говорити вам тільки те, що вона сама захоче;
- в) залишати свої думки й переживання при собі.

2. Якщо учень узяв у іншого учня олівець чи ручку, то ви:

- а) щиро з ним поговорите й дасте можливість йому самому прийняти потрібне рішення;
- б) дасте можливість самим дітям розібратись у своїх проблемах;
- в) повідомите про це всім дітям і примусите повернути взяте з вибаченням.

3. Рухливий, іноді недисциплінований учень сьогодні на занятті був зосереджений, азартний і добре виконав завдання. Як ви вчините:

- а) похвалите його і покажете його роботу всім дітям;
- б) проявите зацікавленість, з'ясуєте, чому так добре вийшло сьогодні;
- в) скажете йому: «Завжди б так займався».

4. Учень, заходячи до класу, не привітався з вами. Як ви вчините:

- а) примусите його голосно при всіх привітатися з вами;
- б) не звернете на це уваги;
- в) зразу почнете спілкуватися з учнями не згадуючи про вчинок.

5. Учні спокійно працюють. У вас є вільна хвилинка. Що ви робитимете:

- а) спокійно, не втручаючись, спостерігаєте, як вони працюють і спілкуються;
- б) комусь допоможете, підкажете, зробите зауваження;
- в) займатися своїми справами (записи, перевірка зошитів тощо).

6. Яка точка зору здається вам більш правильною:

- а) почуття, переживання учня, дитини ще поверхові, швидкоплинні й на них не варто звертати особливої уваги;
- б) емоції, переживання учня – важливі фактори, за допомогою яких його можна ефективно навчати й виховувати;
- в) почуття дитини дивовижні, переживання - значущі й до них треба ставитись обережно, тактовно.

7. Ваша вихідна позиція в роботі з дітьми:

- а) дитина - слабка, нерозумна, неосвічена істота, і тільки дорослий може і повинен навчати й виховувати її:



б) у дитини багато можливостей для саморозвитку. А допомога дорослого повинна бути спрямована на максимальне підвищення активності самої дитини;

в) дитина розвивається майже некеровано під впливом спадковості й сім'ї, тому головне, щоб вона була здорова, сита і не порушувала дисципліну.

8. Як ви ставитесь до активності самого учня?

а) позитивно – без неї неможливий повноцінний розвиток;

б) негативно - вона часто заважає цілеспрямовано та планомірно вести навчання й виховання;

в) позитивно, але тільки тоді, коли вона узгоджена з педагогом.

9. Учень не захотів виконувати завдання під приводом, що він уже зробив це раніше. Ваші дії:

а) сказали б: «Ну і не треба»;

б) примусили б виконати роботу;

в) запропонували б інше заняття.

10. Яка позиція, по-вашому, більш правильна:

а) дитина повинна бути вдячною дорослим за турботу про неї;

б) якщо вона не усвідомлює турботи про неї, не цінює її, то це її справа: колись пошкодує;

в) педагог повинен бути вдячним учням за їхню довіру й любов.

Бланк відповідей

	Запитання									
				4			7			10
а				а						
б							б	б		
в										в



Тема. Культура невербального спілкування

Мета: розкриття суті і проблем невербального спілкування в процесі міжкультурної комунікації і комунікації між людьми в одній культурній групі, а також вивчити зв'язки експресивної поведінки людини з її індивідуальними і характерологічними особливостями,

1. Вербальний рівень спілкування

Завдання 1. «Соціологічне опитування».

Ви – представник компанії, що проводить соціологічне опитування. Ваше завдання – отримати найбільшу кількість підписів:

- а) на захист прав бездомних собак;
- б) за певного кандидата у мери міста;

За кожен підпис ви отримаєте відповідну плату.

Перед вами проходить декілька персонажів: невпевнений в собі, грубіян, інтелігент, бізнес-леді, молода мама. Вимовіть тільки одну-дві фрази, щоб людина зупинилась і підписала ваш опитувальний лист. Що ви йому скажете? Студенти оцінюють винахідливість і вирішують вдалося вам отримати підпис чи ні. Той, кому вдасться зібрати найбільшу кількість підписів, виграє.

Завдання 2. Ораторство».

Із запропонованих тем оберіть дві та зробіть повідомлення на одну-дві хвилини, логічно поєднавши між собою обидві, здавалося б абсолютно несумісні теми:

1. Зелений крокодил.
2. Пластична операція.
3. Модна хустина вартістю 500 доларів.
4. Захист дисертації
5. Архітектура Грузії.
6. Навчання у театральному інституті.
7. Реклама на телебаченні.
8. Науково-технічний прогрес.
9. Красива жінка.



Завдання 3. Хто із студентів переконливіше доведе, що:

1. а) дачна ділянка – це прекрасно;
- б) дача – це валіза без ручки.

2. а) щастя в шлюбі можливе тільки тоді, коли молоді люди пристрасно люблять один одного;

б) щастя в шлюбі неможливе, якщо молоді люди пристрасно люблять один одного.

Завдання 4. Уявіть, що ви продавець. Зазиваючи покупців, необхідно продати:

- а) ласти зимою;
- б) самовар;
- в) підручник із культури ділового спілкування;
- г) велику червону парасольку.

Завдання 5. Підготуйте дискусію за однією з наведених тем або запропонуйте свою:

1. Реклама: наука або мистецтво.
 2. Жінка та кар'єра: «за та проти».
 3. Талант: щастя або проблема.
 4. Фемінізм і сучасне суспільство.
2. Невербальні комунікації

Завдання 6. Проаналізуйте наведені в таблиці 4 засоби невербального спілкування. Визначте, які з них належать до кінесичних, просодичних, екстралінгвістичних, такесичних і проксемічних, заповнивши відповідний стовпець таблиці.

Таблиця 4

Засоби невербального спілкування, їх класифікація

№ з/п	Невербальні засоби спілкування	Групи невербальних засобів спілкування
1	Рукостискання	
2	Сміх	
3	Дистанція між тими, хто спілкується	



4	Поза	
5	Плач	
6	Міміка	
7	Поплескування по плечу	
8	Кут спілкування партнерів	
9	Паузи	
10	Погляд	
11	Зітхання	
12	Покашлювання	
13	Темп мови	
14	Жести	
15	Поцілунок	
16	Інтонація	

Завдання 7. Визначте, який вид дистанції характеризує кожний з наведених в таблиці 5 типів спілкування.

Лабораторна робота № 9-10

Тема: Командна робота над проектом

Мета роботи: Отримати навички групової роботи над проектом.

Хід виконання лабораторної роботи

1.Провести практики лідерства, комунікабельності, які необхідні при розробці групового проекту (тест КОС). В подальшій роботі застосувати результати тесту для коректування своєї



2. У процесі обговорення та виходячи з узятих на себе ролей у групі (голова (председатель), формувач (формирователь), генератор ідей, оцінювач ідей (критик), організатор роботи, організатор групи, дослідник ресурсів, завершувач) поділити обов'язки та скласти перелік робіт, які повинен виконати кожний з членів команди.

3. Визначити обсяг і особливості групової презентації (стиль, кольорова гама, які ефекти планується застосувати, який графічний матеріал треба підготувати, теми поміток до слайдів, наявність та тип роздаткового матеріалу, сценарій показу й т.д.).

4. Вибрати доповідача та особу (або осіб), які повинні знайти й підготувати графічний матеріал для включення в презентацію. Теж саме – для відео- і аудіо- матеріалу.

5. Згідно з планом групи, виконати свою частину проекту.

6. Підготувати ділову презентацію. Сформувати звіт, що містить: 1. Відповіді на контрольні запитання з теоретичного матеріалу щодо підготовки й проведення презентації з підписом та ПІБ виконувача. 2. Індивідуальні відповіді на тест КОС з власними результатами та оцінкою відповідності своєї поведінки висновкам тесту, та що ви зробили або маєте зробити для її корекції в процесі групової роботи. 3. План-макет групової презентації з описом робіт, що виконує кожний учасник групи із зазначенням відповідної групової ролі (складається індивідуально, відповідність рішенням групи перевіряє аудитор та керівник групи); з описом структури презентації, основним вмістом слайдів, переліком основних ефектів.

Пройти тест *«Комунікативні і організаторські схильності»* (за В. Синявським, В. Федорошиним) (КОС) У професіях, які за своїм змістом пов'язані з активною взаємодією людини з іншими людьми, стержневими виступають комунікативні і організаторські здібності, без яких не може бути забезпечений успіх в роботі.

Головний зміст діяльності працівників таких професій – керівництво колективами, навчання, виховання, культурно-просвітницьке і побутове обслуговування людей і так далі

За результатами відповідей тестувальника з'являється можливість виявити якісні особливості його комунікативних і організаторських схильностей.

Інструкція: на кожне питання слід відповісти «так» або «ні».



водного господарства
і природокористування

Якщо ви вагаєтесь у виборі відповіді, необхідно все-таки схилитися до відповідної альтернативи (+) або (-).

Текст опитувача

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяне Вам кимось з Ваших товаришів?
4. Чи завжди Вам складно орієнтуватися в критичній ситуації, що створилася?
5. Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи вірно, що Вам приємніше і простіше проводити час з книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли які-небудь перешкоди в здійсненні Ваших намірів, то чи легко Ви відступаєте від них?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас за віком?
10. Чи любите Ви придумувати і організовувати зі своїми товаришами різні ігри і розваги?
11. Чи складно Ви включаєтесь у нову для Вас компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які треба було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви домагатися, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи складно Ви освоюєтесь в новому колективі?
16. Чи правильно, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обов'язків, зобов'язань?
17. Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?
18. Чи часто в рішенні важливих справ Ви переймаєте ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас навколишні люди і чи хочеться Вам побути одному?
20. Чи правда, що Ви зазвичай погано орієнтуєтесь в незнайомій



для Вас обстановці?

21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити почату справу?
23. Чи переживаєте Ви почуття утруднення, незручності або ніяковості, якщо доводиться виявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви стомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?
25. Чи любите Ви брати участь в колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що зачіпають інтереси Ваших товаришів?
27. Чи правда, що Ви почуваете себе невпевнено серед малознайомих Вам людей?
28. Чи правда що Ви рідко прагнете до доказу своєї правоти?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам не доставляє особливої важкості внести позбавлення до малознайомої Вам компанії?
30. Чи ерете Ви участь в громадській роботі університету?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правда, що Ви не прагнете обстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийняте Вашими товаришами?
33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому Вам компанію?
34. Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви не почуваете себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?
36. Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правильно, що у Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви бентежитесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?
39. Чи правда, що Вас лякає перспектива виявитися в новому колективі?
40. Чи правда, що Ви не дуже упевнено почуваете себе в оточенні великої групи своїх товаришів?



Обробка результатів та інтерпретація

Лист відповідей 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40
Дешифратор Здібності Відповіді Позитивні Негативні комунікативні
запитання 1-го стовпчика запитання 3-го стовпчика організаторські
запитання 2-го стовпчика запитання 4-го стовпчика

Оброблення результатів. Порівняйте відповіді з дешифратором і відслідкуйте кількість збігів окремо за комунікативними й організаторськими здібностями.

Потім необхідно обчислити оцінні коефіцієнти комунікативних (КК) і організаторських (К_о) здібностей, як співвідношення кількості співпадаючих відповідей за комунікативними (КХ) і організаторськими нахилами (ОХ) до максимально можливої кількості збігів (20), за формулами: $КК = КХ/20$ і $КО = ОХ/20$. Для якісної оцінки результатів необхідно зіставити отримані коефіцієнти з шкальними оцінками.

Шкала оцінок комунікативних і організаторських схильностей
Комунікативні Організаторські Шкальна оцінка 0,10 – 0,45 0,20 – 0,55 1 0,46 – 0,55 0,56 – 0,65 2 0,56 – 0,65 0,66 – 0,70 3 0,66 – 0,75 0,71 – 0,80 4 0,76 – 1,00 0,81 – 1,00 5

Аналіз отриманих результатів

Учасники тестування, що отримали оцінку:

1 – характеризуються низьким рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей. Випробовуваним, які отримали оцінку;

2 – комунікативні і організаторські схильності властиві на рівні нижче середнього. Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе скуто в новій компанії, колективі; вважають за краще проводити час наодинці з собою, обмежують свої знайомства; зазнають труднощі у встановленні контактів з людьми і при виступі перед аудиторією; погано орієнтуються в незнайомій ситуації; не відстоюють свої думки, важко переживають образи; прояв ініціативи в громадській діяльності дуже низька, в багатьох справах вони вважають за краще уникати ухвалення самостійних рішень. Для випробовуваних, які отримали оцінку;

3 – характерний середній рівень прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони прагнуть до контактів з



людьми, не обмежую коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, проте потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Комунікативні і організаторські схильності необхідно розвивати і удосконалювати. Випробовувані, які отримали оцінку;

4 – відносяться до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони не губляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, беруть участь в організації громадських заходів, здатні прийняти самостійне рішення у складній ситуації. Це роблять не з примусу, а згідно з внутрішніми спрямуваннями. Випробовувані, які отримали вищу оцінку, мають високий рівень прояву комунікативності і організаторських схильностей. Вони мають потребу в комунікативності і організації і прагнуть до неї, швидко орієнтуватися у складних ситуаціях, невимушено поведуться в новому колективі, ініціативні, вважають за краще у важливій справі або в складній ситуації, що створилася, приймати самостійні рішення, відстоюють свою думку і домагаються, щоб вона була прийнята товаришами, можуть внести пожвавлення до незнайомої компанії, люблять організовувати ігри, заходи. Наполегливі в діяльності, яка їх притягає. Вони шукають такі справи, які б задовольняли їх потребу в комунікації і організаторській діяльності.

Рекомендована література

Основна література

1. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. - 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
2. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 352 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с. (Альма-матер).
5. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. К.: Алерта, 2011. – 696 с.



Допоміжна література

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с. (Альма-матер).
2. Закон України «Про освіту» (від 23 березня 1996р.); доповнення та зміни до Закону України «Про освіту».
3. Закон України «Про вищу освіту» (від 17 січня 2002 р.).
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К., 1994
5. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: «ЕксОб», 1999. – 304 с.
6. Макарова Л.І., Гах Й.М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 116 с.
7. Савчин М.В. Педагогічна психологія: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 424 с. (Альма-матер).
8. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.

Інформаційні ресурси

1. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра всіх напрямків – К., 2002. – ПП. 13, С. 197.
2. Бібліотеки:
 - НУВГП (33000, Рівне, вулиця Приходька, 75); тел.: 22-25-39;
 - державна обласна (33000, Рівне, майдан Короленка; тел.: 22-70-63.

Міські бібліотеки м. Рівного:

- ім. В. Короленка (вул. Київська, 44);
- № 9 (вул. С. Бандери, 9а);
- № 10 (вул. Гагаріна, 67);
- міська (вул. Корольова, 4);
- міська (вул. Вітебська, 3а).

3. www.mon.gov.ua

4. www.tsru.edu.ua // кредитно-модульна система